

УДК 316.334.22

Н. М. ЦИМБАЛЮК

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ЖИТТЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджено вплив релігійності на формування стилю життя особистості. Розглянуто релігійність як статусно-рольову характеристику особистості, розуміння людиною свого місця в релігійному просторі суспільства та її реалізацію в соціальних практиках. Релігійність виявляється в особливостях ціннісної структури особистості й соціальної групи. Вона є основним фактором рівнів формування стилю життя релігійної особистості: потреб; соціального інституту; повсякденної практичної діяльності.

Ключові слова: релігійність, стиль життя, релігійна особистість.

У сучасному українському суспільстві спостерігається явище ціннісної кризи всіх суспільних верств, яка виявляється у відсутності соціальних ідеалів та соціальних взірців на всіх щаблях соціальної структури, у багаторівневій корупції владних страт та порушенні моральних норм поведінки серед різних верств населення в повсякденному житті. Водночас соціологи фіксують численні свідчення високої релігійності українського суспільства, яку традиційно вважали запорукою стабільності цінностей, основою високого морального та нормативно-правового рівня суспільних відносин.

На дослідженнях релігійності фокусували свою увагу як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Так, американські дослідники М. Аргайла та Б. Бейт-Халламі розробили типологію релігійності особистості (персональна та імперсональна); ознаки релігійності вивчав польський дослідник Р. Яворський.

Питання сучасних трансформацій релігійної свідомості та релігії як соціального інституту досліджував А. Панков; соціальну роль релігії висвітлювали у своїх працях Т. Горбаченко, В. Козленко, В. Лубський, М. Паращевін.

Мета статті – дослідити вплив релігійності на формування стилю життя особистості. Подальше вивчення впливу релігії на суспільство ускладнюється через відсутність наукових знань щодо основних факторів формування релігійності особистості. Об'єктом наукової розвідки є стиль життя релігійної особистості, а предметом – релігійність як чинник формування стилю життя.

Реструктуризація українського суспільства привела до суттєвих змін в уявленнях щодо соціального призначення окремих соціальних інститутів та соціальних груп, їх участі в процесах розвитку нового суспільства. Отже, постає завдання, пов'язане з визначенням головних факторів форму-

вання нових соціальних груп та нових ціннісних систем. У цьому сенсі важливого значення набуває дослідження стилю життя [1].

Одним із соціальних інститутів, статус якого значно підвищився в новому суспільстві, є інститут релігії. Причиною такої популярності науковці вважають актуалізацію її психотерапевтичної та компенсаторної функцій. В умовах перманентних соціальних стресів релігія здатна зняти соціальне напруження, сприяє психологічній розрядці, звільняє особистість від емоційних страждань. Важливою в сучасних умовах є також компенсаторна функція релігії. У процесі впливу на свідомість за допомогою позитивних ідей віровчень (братерської любові, прощення, взаємодопомоги), релігія дає розраду зневіреним, людям, які страждають, переживають якісь життєві колізії, втратили надію на краще майбутнє, впадають у становище страху перед життям. Таким чином, релігія допомагає індивіду адаптуватися до реального життя, реалізувати себе в буденності [2].

Нашу гіпотезу підтверджують результати соціального опитування, проведеного компанією “Research & Branding Group” у березні поточного року й спрямованого на визначення рейтингу довіри до соціальних інститутів сучасного українського суспільства. Зазначимо, що церква (як соціальна організація, у межах якої реалізує свої функції соціальний інститут релігії), очолює цей рейтинг. Зокрема, її позитивно оцінюють 62% опитаних українців, тоді як не довіряють їй більше ніж удвічі менше осіб – 24%.

Результати опитування говорять про значний соціальний потенціал релігії, можливості її істотного впливу на свідомість і поведінку, відтак, на стиль життя. До того ж такий вплив є зворотним: з одного боку, інститут релігії формує світосприйняття й світорозуміння особистості, її ціннісні пріоритети в соціальному просторі, з іншого – особистість певною мірою самостійно конструює, осмислює релігійні цінності та реалізує їх через релігійні практики.

Відтак, стиль життя релігійної особистості є своєрідною альтернативною типовим для суспільства в цілому стилям життя [3].

Теоретико-методологічний аналіз категорії “стиль життя” дає змогу розглядати її як визначення соціального феномена, складну багаторівневу цілісну систему стійких проявів життєдіяльності, які формуються на основі потреб та цінностей і виявляються в процесі реалізації життєвої мети особистості в площині повсякдення. Основними характеристиками стилю життя є активність та спрямованість особистості [4].

Спрямованість особистості розглядають як стійку систему мотиваційних утворень, що домінує, модус особистості, стрижень її структури, що відтворює домінанту, яка стає вектором поведінки. Якщо ж розглядати релігійну особистість у руслі стилжиттєвих характеристик, то необхідно брати до уваги її психологічну (віра) та інституційну (належність до певної конфесії) активність і спрямованість.

Активність стилю життя визначають як міру взаємодії суб'єкта з дійсністю. Такий спосіб самовираження та самореалізації особистості в житті, за якого досягають якостей цілісного, самостійного та здатного до розвитку суб'єкта.

Вивчення основних аспектів співвідношення, взаємовпливу та взаємозв'язку вищезгаданих стилежиттєвих характеристик є ваговою складовою прогнозування соціальної поведінки як окремої особи, так і соціально-культурних груп.

На нашу думку, стиль життя релігійної особистості визначається її релігійністю, яка є важливим фактором і водночас критерієм розвитку високих рівнів стилю життя.

Релігійність можна визначити як статусно-рольову характеристику особистості, що ґрунтується на усвідомленні людиною свого місця в релігійному просторі соціуму – неприйнятті (атеїсти, невіруючі) або прийнятті (релігійні, віруючі) нормативно-ціннісної системи обраної релігії та пов'язаних з нею поведінкових практик.

Умовою розвитку високих рівнів стилю життя релігійної особистості є релігійна зрілість, що визначається такими характеристиками:

- рефлексивність і критичність (уміння помічати, осмислювати, розуміти релігію, прагнення до постійного пошуку глибшого розуміння релігійних істин, здатність диференціювати слабке людське і святе);
- автономність (релігійність є свідомим ціннісним вибором і духовною внутрішньою потребою людини, а не зумовлена якимись підсвідомими чи соціальними чинниками);
- відкритість і толерантність (виникають із переконання, що людина самотужки не спроможна правдиво, без спотворень пізнавати істину, а тому шукає відповідну спільноту та компетентних учителів, наставників, порадників);
- інтегральність (пов'язаність життя суб'єкта з його релігійно-моральними принципами, більш-менш стале перенесення того, в що він вірить, у його повсякденне життя, фундаментальна єдність того, в що людина вірить, та її соціальних практик);
- центральність (безумовний пріоритет релігійних духовних цінностей, що виключає поклоніння будь-яким світським ідолам) – стиль життя аскетів, священників, монахів.

У стилі життя сучасних осіб доволі часто домінує приватна релігійність, вона виявляється в досить не частих відвідувань богослужінь; мінімальній участі в діяльності релігійної організації. У цьому випадку умовою подальшої реалізації в релігії та підвищення рівня релігійності стає збереження особистого духовного універсуму [5].

Розглянемо послідовність формування стилю життя релігійної особистості.

Перший рівень (“усвідомлення потреб”) формування стилю життя релігійної особистості починається з виникнення певних сакральних потреб, інтересів та психологічного процесу усвідомлення людиною себе як релігійної особистості (віра в трансцендентне).

Наступний другий рівень (“воцерковленість”) – інституційний, полягає у виборі особистістю конфесії, приєднання до релігійної спільноти та участі в її житті. Тут відбувається процес релігійної самоідентифікації, становлення релігійної зрілості, від якої й залежить стиль життя особистості. На цьому рівні спостерігається орієнтація, перш за все, на релігійну спільноту, діяльність “у ній” та “для неї”. Цей рівень пов’язаний з низьким інтересом до соціального успіху та професійного зростання.

Натомість, третій, високий (“діяльнісний”) рівень стилю життя релігійної особистості передбачає постійну участь у численних релігійних практиках як релігійного, так і соціально-культурного, світського характеру. Це – паломництва, хресні ходи, конференції, місіонерські служби, акції благодійності. Така діяльність, як і потреба брати на себе проповідницьку місію, є важливим показником релігійної зрілості. Отже, найбільш поширеною характеристикою релігійної зрілості та сформованості стилю життя є прагнення особистості реалізовувати себе й свої цінності в світському та в релігійному просторі.

За даними соціологічних досліджень Центру Разумкова, присвячених динаміці релігійності населення України за 2000–2010 рр., число громадян, що визнають себе віруючими, зросло з 58% до 71%. Відповідно, зменшилося число тих, хто вагається між вірою і невір’ям (з 23% до 12%), а також невіруючих (з 12% до 8%). Зміни часток переконаних атеїстів, байдужих до питань віри і громадян, які не змогли визначитися в цьому питанні, є статистично не значущими через невелику чисельність цих груп.

Дослідження засвідчили сталість таких закономірностей, як залежність рівня релігійності від:

- статі (рівень релігійності серед жінок є вищим, ніж серед чоловіків: 79% і 62% відповідно);
- віку (рівень релігійності зростає з віком: від 66% у наймолодшій групі до 78% – у найстаршій);
- місця проживання в координатах місто/село (рівень релігійності серед жителів села є вищим, ніж серед жителів міста: 76% і 69% відповідно);
- освіти (рівень релігійності знижується з підвищенням рівня освіти: так, серед осіб з неповною середньою освітою віднесли себе до віруючих 83% опитаних, з середньою і середньою спеціальною – 70%, з вищою та неповною вищою освітою – 71%).

Водночас не виявлено зв’язку між рівнем релігійності та матеріальним становищем респондентів, а також між релігійним самовизначенням і самовизначенням у параметрах соціальних класів (вищий/середній/нижчий). Так, з-поміж найменш забезпечених респондентів до віруючих віднесли се-

бе 69% опитаних, з-поміж порівняно заможних – 70%; невіруючими визнали себе 8% і 10% відповідно. Серед опитаних, які віднесли себе до середнього класу, засвідчили релігійність 72%; серед тих, хто відніс себе до нижчого класу, – 73%. Невіруючими визнали себе 8% опитаних з обох “класів”.

За віросповідним та конфесійним самовизначенням більшість опитаних (68%) ідентифікує себе з православ'ям, близько 8% – з греко-католицизмом, 7% опитаних віднесли себе до “просто християн”, 13% засвідчили, що не відносять себе до жодного з релігійних віросповідань.

Пропонуючи респондентам релігію як цінність, Центр Разумкова отримав дані про те, що релігія не посідає перших позицій у системі життєвих цінностей українських громадян. Ступінь важливості релігії в житті громадян протягом десятиліття дещо зріс – за п'ятибальною шкалою оцінювання – з 3,37 у 2000 р. до 3,87 у 2010 р. Однак, у загальному переліку життєвих цінностей вона, як і раніше, посідає одне з останніх місць: у 2000 р. – 17-те місце з 19 запропонованих аспектів життя, у 2005 р. та у 2010 р. – 16-те місце з 19 перелічених аспектів. Серед запропонованих позицій більш цінними були, наприклад, здоров'я, стосунки із сім'єю, рівень добробуту тощо.

Водночас ступінь важливості релігії як цінності має регіональні особливості: найвищим він є для жителів заходу країни (4,31), найнижчим – для жителів сходу (3,63). Для центру країни відповідний показник становить 3,76; для півдня – 4,06. Відповідно, на заході в рейтингу життєвих цінностей релігія посідає дев'яту позицію, на півдні – 16-ту, а на сході і в центрі – 17-ту з 19.

Важливість релігії зростає з підвищенням віку респондентів: від 3,63 у наймолодшій віковій групі до 4,09 у найстаршій. Відповідно, в наймолодшій групі релігія посіла 18-ту позицію (випередивши лише політику), в найстаршій – 12-ту. Релігія є більш важливою для жінок – 3,99 (14-та позиція), ніж для чоловіків – 3,72 (17-та позиція); для мешканців села – більш важливою, ніж для жителів міста – 4,14 (14-та позиція) проти 3,74 (17-та позиція); для осіб з неповною середньою освітою – 4,35 (10-та позиція) проти 3,75 для групи осіб з вищою освітою (18-та позиція).

Наведені дані свідчать про позитивну динаміку релігійності українського населення, її поступове підвищення. За даними досліджень Центру Разумкова, відсоток тих респондентів, які визначають релігію як цінність, щороку збільшується. Це свідчить про значний вплив інституту релігії та релігійності на формування уявлень віруючих про суспільство, суспільні відносини та власні повсякденні практики.

Висновки. Формування стилю життя релігійної особистості відбувається невідривно від становлення її релігійності, яка починається від психологічного процесу усвідомлення людиною себе як релігійної, віруючої та знаходить продовження на інституційному рівні, що передбачає вибір конфесії, приєднання до релігійної спільноти та активну участь у її житті

(воцерковленість). У процесі формування стилю життя релігійної особистості, з переходом на вищий рівень, відбувається становлення релігійної зрілості, від якої залежить стиль життя особистості.

Характерними ознаками релігійної зрілості є рефлексивність, критичність, автономність, відкритість, толерантність, інтегральність, центральність. Зазначені характеристики реалізуються у виборі особистістю форм стилів життя – від аскетизму до прагматизму, використанні релігії як засобу досягнення соціальних благ.

Список використаної літератури

1. Панков А. А. Современные трансформации религиозного сознания и религии как социального института / А. А. Панков // Проблемы развития социологической теории : материалы первой Всеукраїнської соціологічної конференції. – Київ, 2001.
2. Самыгин С. Религиозная социология и психология религии / С. Самыгин, В. Нечипуренко, И. Полонская. – Ростов-на-Дону : Ростов, 1996. – 293 с.
3. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози / під ред. П. І. Косухи. – Київ : Наука, 1994. – 375 с.
4. Україна релігійна : кол. моногр. – Київ : Наука, 2008. – Кн. 1: Стан релігійного життя України. – 436 с.
5. Християнство доби постмодерну : кол. моногр. – Київ : Світ Знань, 2005. – 309 с.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2015.

Цымбалюк Н. М. Религиозность как ведущий фактор формирования стиля жизни религиозной личности

В статье исследуется влияние религиозности на формирование стиля жизни. Рассматриваются религиозность как статусно-ролевая характеристика личности, понимание человеком своего места в религиозном пространстве общества и её реализация в социальных практиках. Религиозность проявляется в особенностях ценностной структуры личности и социальной группы. Она является основным фактором уровней формирования стиля жизни религиозной личности: потребностного; институционального; деятельностного.

Ключевые слова: религиозность, стиль жизни, религиозная личность.

Tsymbalyuk N. Religiosity as a Leading Factor in the Formation of Religious Identity Lifestyle

The article examines the influence of religiosity on the formation of lifestyle. Based on the results of the Sociological Research Institute of religion's influence on the Ukrainian society is increasing. Reason of popularity of religion was become by actualization of psychotherapy and scray functions. In the conditions of social stresses religion capable takes off social tension, instrumental in the psychological discharging, releases personality from the emotional sufferings. The scray function of religion comes forward in modern terms important also. The positive ideas of religion (brotherly love, forgiveness, mutual help) positively influence on consciousness of man. Religion gives support the sufferings people which experience dissuaded.

The category "lifestyle" is a determination of the modern social phenomenon, difficult multilevel integral displays of vital functions, which are formed on the basis of necessities and values and show up in the process of realization of vital purpose of personality inplane daily occurence. Basic descriptions of lifestyle is activity and orientation of personality. The level of confidence in religion more confidence level to power. There is a need to study the process of formation of religiosity. The author examines religious as status-role personality. It is

understood the man his place in the religious space society. Certainly even formings of lifestyle religious personality. The first level (“awareness of necessities”) of forming of lifestyle religious personality is begun with the origin of sacral necessities, interests and psychological process of awareness a man, itself as religious personality (a faith is in transcendent). The second level (“churching”) is an institutional level, which consists in a choice personality of confession, joining, to the religious association and participating in its life. It is a process of religious.

The characteristic signs of religious maturity is reflektivnist’, criticism, noninteraction, openness, tolerance, integral’nist’, central’nist’. These descriptions will be realized in the select personality forms of lifestyles – from asceticism to pragmatism, use of religion as to the mean of achievement of the social blessings.

The condition of development of high levels of lifestyle religious personality is religious maturity. It is determined the followings descriptions: reflection and criticism (ability to understand religion, aspiring to the permanent search of the deep understanding of religious truths, to differentiate ability weak human and transcendent); noninteraction (a religiousness is the conscious valued choice and spiritual internal necessity of man, but not predetermined some subconscious or social factors).

Religiosity manifesting in peculiarities of personality structure and social values of the group. It is the basic factor in the levels of formation for religious lifestyle personality: the level of need; institutional level; activity level.

Key words: *religion, lifestyle, religious identity.*